

Discussie: hoe draagt de Bodematlas bij aan de kwaliteit van de ruimte?

Waarom is er een Bodematlas?

Goede ordening en beheer van het systeem van bodem, grondwater en ondergrond draagt bij aan de kwaliteit van de ruimte. Daarom noemt het vigerende Streekplan van 2007 een aantal algemene randvoorwaarden voor een zorgvuldige omgang met bodem:

- Bodemaspecten vroegtijdig in de ruimtelijke planvorming worden betrokken.
- Gebruikskansen van de bodem worden benut waarbij de aantasting van de bodem minimaal is.
- Bij ruimtelijke plannen en ontwikkelingen op locaties met bodemverontreiniging wordt gekeken of de bodem ondanks de verontreiniging geschikt is, of geschikt is te maken voor het beoogde gebruik. Eventuele bodemsanering en ruimtelijke ontwikkelingen worden op elkaar afgestemd.

Om invulling te geven aan deze ambitie is het project Boustienen opgezet. Het project beoogde bouwstenen te maken voor een gezamenlijke visie rond het kernthema bodem, dat onderdeel kan vormen van een visie op de omgeving, die op zijn beurt weer als basis kan dienen voor een Omgevingsplan. Het ontsluiten van informatie over bodem, grondwater en ondergrond via een Bodematlas was een belangrijk onderdeel van Boustienen. De Bodematlas is toegankelijk via de website van de provincie. Deze notitie geeft een advies over de verdere ontwikkeling van de Bodematlas.

Bodem komt via provinciale belangen bij water en natuur op de agenda

In de periode voor 2007 gingen veel mensen ervan uit dat bodem en ondergrond niet volwaardig in planvorming werden betrokken. Zie bijvoorbeeld de Beleidsbrief bodem die staatssecretaris Van Geel in 2003 naar de tweede kamer stuurde. Om een indruk te krijgen van de manier waarop bodem in 2013 een rol speelt in gebiedsontwikkelingen heb ik met een aantal projectleiders van de provincie gesproken. Het ging om de gebiedsprojecten De Oude Willem, Franeker-Harlingen, De Mieden bij Buitenpost en de ontwikkeling van de Veenweidevisie.

Mijn beeld is dat de urgentie om met bodem bezig te zijn vooral voorkomt uit doelen en provinciale belangen bij natuurontwikkeling en waterbeheer. Een thema als bodemdaling en verzilting wordt benaderd als een waterhuishoudkundig probleem. Fosfaatverzadiging en beperking van grondverzet speelden een belangrijke rol bij natuurontwikkeling en het halen van doelen voor waterkwaliteit.

Het viel me op dat bodem wordt benadert als logisch deel van het natuurlijk systeem. Veel kennis over het gedrag van dit systeem haalt de provincie van 'buiten'. Bijvoorbeeld van DLG, Wetterskip en natuurorganisaties als Staatsbosbeheer. Daarnaast gebruikt men in gebiedsprocessen ook kennis en ervaring van boeren, burgers en ondernemers in het gebied. In gebiedsprocessen komen op deze manier geomorfologische, geohydrologische, landbouwkundige en fysisch geografische kennis samen.

Projectleiders en vergunningverleners binnen de provincie lijken geen moeite te hebben om aan informatie over bodem, water en ondergrond te komen. Tijdens een workshop over de Bodematlas was één van de conclusies: dit instrument is vooral handig voor partijen buiten het provinciehuis die niet gemakkelijk toegang hebben tot omgevingsinformatie. Tijdens de workshop ontstond een discussie over de vraag: is

doorontwikkeling van de bodematlas wenselijk en zo ja: in welke richting, met welk doel en voor wie?

Beïnvloeden van keuzes over landgebruik en kwaliteit van de ruimte

Voor de provincie is de kwaliteit van de ruimte een kerntaak. 'Grutsk op 'e Romte!' is een richtinggevend document bij ruimtelijke ontwikkelingen, te gebruiken door plannenmakers zoals gemeenten, adviesbureaus, Wetterskip. 'Grutsk op 'e Romte!' geeft de provinciale belangen aan op twee schaalniveaus:

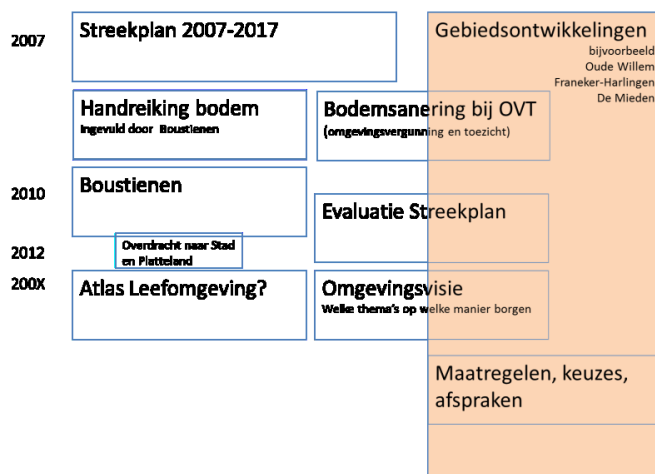
- Provinciaal niveau. Dit schaalniveau is beschreven in de Top 10 van Fryslân. Dit zijn grotere structuren en elementen die de identiteit van de provincie bepalen.
- Regionaal niveau. Dit schaalniveau beschrijft de structuren die karakteristiek zijn voor bepaalde delen van Fryslân. Deze zijn beschreven in elf deelgebieden.

'Grutsk op 'e Romte!' bevat een schat aan inspirerende informatie voor plannenmakers. Het is echter moeilijk om met deze informatie aan de slag te gaan. Op de website van de provincie staan verschillende kaarten. De Bodematlas heeft hiervan enkele bij elkaar gebracht. Kaarten zijn te bekijken via de website van de provincie. Het is echter niet mogelijk om Gis bestanden te downloaden en er vervolgens professionele GIS bewerkingen mee uit te voeren. Dit belemmert initiatiefnemers (gemeenten, Wetterskip, ondernemers) en hun adviseurs (landschapsarchitecten, geohydrologen, landbouwkundigen, waterexperts) om de waardevolle informatie van de provincie te gebruiken bij het ontwikkelen van plannen. De provincie mist hier een kans!

Doorontwikkeling tot een Atlas Leefomgeving?

Beter toegankelijke en bewerkbare informatie over de fysieke leefomgeving vergroot de kans dat initiatiefnemers rekening houden met speciale structuren en elementen die de identiteit van Fryslan bepalen. Ontsluiting van omgevingsinformatie draagt bij aan de effectiviteit van 'Grutsk op 'e Romte!'. Discussies met gemeenteambtenaren tijdens de ontwikkeling van de Bodematlas bevestigen dat gemeenten, ondernemers en hun adviseurs behoefte hebben aan toegankelijke informatie over de ruimte. Dus niet alleen over bodem, water en ondergrond. Het project Boustienen en de Bodematlas zouden de basis kunnen zijn voor een Atlas Leefomgeving. Deze Atlas zou in samenhang met een Omgevingsvisie kunnen worden ontwikkeld en kunnen dienen als één van de instrumenten voor omgevingsbeleid in Fryslân.

Figuur 1. De ontwikkelingen van 2007 tot 2012, met een doorkijk naar de toekomst

Hoe zou dat kunnen werken?

Succesvolle voorbeelden laten zien dat duurzame gebiedsontwikkeling vooral ontstaat door Vanaf het begin en in alle fasen aandacht te hebben voor kansen en randvoorwaarden van de omgeving. Overzicht over beschikbare informatie en toegang tot GIS bestanden blijken belangrijke voorwaarden voor de ontwikkeling van een goed beeld van de omgeving waarin het initiatief/ de ingreep is gepland.

Door informatie over de omgeving laagdrempelig ter beschikking te stellen aan initiatiefnemers en hun adviseurs bereikt de provincie dat:

- Initiatiefnemers in vergunningsaanvragen beter rekening kunnen houden met kansen en randvoorwaarden van de omgeving die de provincie belangrijk vindt. Denk aan voorkómen en mitigeren van aantasting van landschap en natuur, zoeken naar waterberging en klimaatadaptatie.
- Verkennende studies aan de voorkant van lokale beleidsontwikkeling en planvorming sneller, beter en goedkoper kunnen worden uitgevoerd.
- Er in urgente gevallen snel betrouwbare informatie beschikbaar is.
- Actoren in gebiedsprocessen toegang hebben tot dezelfde informatie. Dit biedt een gelijkwaardiger basis voor discussies en kan zelfs tot meer onderling vertrouwen leiden.

Volgens deze benadering zijn lokale overheden, private initiatiefnemers (ontwikkelaars, bedrijven die willen uitbreiden) en hun adviseur de belangrijkste doelgroep voor de Bodematlas / Omgevingsatlas. Momenteel is onvoldoende duidelijk aan welke informatie behoefte is bij deze groepen en op welke manier informatie ontsloten zou kunnen worden. Deze vragen zijn ook belangrijk voor het beheer van de Bodematlas (wie stuurt de ontwikkeling aan, wie voert uit). We willen onze ideeën over nut en noodzaak van een Bodematlas bespreken met de doelgroep.

We voeren deze discussie op 13 juni

Op 13 juni organiseren de provincie Fryslân, Groningen en Drenthe een Noordelijke Netwerkdag rond bodem, grondwater en ondergrond. Uitgenodigd zijn Beleidsadviseurs, projectleiders en vergunningverleners, toezichthouders en handhavers van provincie, gemeenten en waterschappen. We hebben aangeboden om een workshop te organiseren over de Bodematlas.

De kernvraag: Als je wilt dat bodem en ondergrond goed worden gewogen in planvorming is het dan verstandig om te investeren in een bodemvisie en bodematlas?

Stellingen

1. Bodem en ondergrond zijn nog steeds onvoldoende in beeld in het traject van voorbereiden, afwegen en uitvoeren van plannen.
2. Bodemvisie en bodematlas zijn een goed instrument voor betere planvorming.
3. De provincie is de aangewezen instantie om hiermee aan de slag te gaan.

We voeden de discussie met ervaringen van de provincies Groningen, Fryslân en Drenthe en de gemeente Emmen.

Bijlage: zijn organische stof en verdichting belangrijke thema's voor de provincie?

Een van de vragen die we bij een bodematlas kunnen stellen is welke thema's aan de orde komen. Als de provincie investeert in de ontwikkeling van een bodematlas lijkt het ook logisch om bij de selectie van thema's goed te kijken naar de relevantie voor de provincie. EU en Rijk besteden steeds meer aandacht aan bodemverdichting en het afnemen van het gehalte aan organische stof in de bodem. Verdichting van de bodem en afname van organische stof zijn nadelig voor de bodemvruchtbaarheid¹ en verminderen de hoeveelheid water die de bodem kan bergen. Voor veel landbouwers zijn bedrijfeconomische randvoorwaarden zoals leveringseisen van supermarkten een belemmering om deze problemen aan te pakken. Gebrek aan bewustzijn en kennis van de problematiek en de landbouwkundige baten van maatregelen spelen ook een rol. Voor waterschappen worden bodemverdichting en organische stof steeds belangrijker voor het halen van doelen op het gebied van schoon en voldoende water². Daarbij gaat het om de rol van bodem in het bergen van water in natte perioden en het leveren van water in droge perioden³. Bijvoorbeeld om verzilting en droogteschade in de landbouw tegen te gaan en bij te dragen aan efficiënt gebruik van nutriënten (in bodems met een goede structuur en voldoende organische stof gaan planten efficiënter met nutriënten om, kan de boer toe met minder kunstmest en zijn verliezen naar natuur en water in de regel lager). Steeds meer boeren beseffen dat de landbouwkundige baten van maatregelen om verdichting tegen te gaan en organische stof op peil te brengen op lange termijn hoger zijn dan de kosten. Voorlichting speelt een belangrijke rol in het ontstaan van dit besef (zie succesvolle projecten zoals SPADE, Duurzaam boer blijven, Schoon Water en Stichting Veldleeuwierik). Uit de zorgplicht (Wm en Wbb) kun je afleiden dat de landeigenaar en gebruiker primair verantwoordelijk zijn voor de kwaliteit van de bodem. De vraag is in welke mate overheden belang hebben én bevoegd zijn om beheer bij te sturen. De provincie zou zich vanuit verschillende oriëntaties verantwoordelijk zou kunnen voelen voor duurzaam gebruik van bodem, water en ondergrond:

- Bevoegd gezag: verantwoordelijk vanuit een wettelijke rol, bijvoorbeeld de waterwet. De provincie vanuit wettelijke bevoegdheden maatregelen afdwingen.
- Belanghebbende: de provincie heeft belang bij de kwaliteit van de bodem of bodemgebruik vanuit waterbeheer, kwaliteit leef- en vestigingsklimaat, infrastructuur en ontwikkeling van de landbouw. Ook zonder wettelijke bevoegdheid kan zij door middel van voorlichting of subsidies sturen.
- Middenbestuur: eerste overheden, burgers en bedrijven verwachten een uitspraak of regisserende rol van de provincie in keuzes over gebruik van bodem, water en ondergrond (zoutwinning, gaswinning, WKO, geothermie, bodemdaling, verzilting...).

---

¹ Sommigen hanteren als vuistregel dat 1% toename organische stof (bv van 3-4%) een opbrengst verhoging van EUR 150,- / ha kan betekenen. Bron: Maatregelen en instrumenten voor de bodem in prioritaire gebieden. [Royal Haskoning Rapport](#)

² Bodemdaling is een ander belangrijk thema dat een rol speelt in de Veenweidenvisie en de gebiedsontwikkeling Franeker-Harlingen.

³ Als vuistregel geldt dat in verdichte bodem 35% minder regenwater infiltreert dan in bodems met een goede structuur. [JRC rapport 2012 State of the soil](#). Minder infiltratie betekent een hogere belasting van het watersysteem bij hoosbuien en meer afspoeling van bodemdeeltjes en eutrofiërende nutriënten naar het oppervlaktewater.